

УДК 94(497)«1912/1913»:070(477)

DOI <https://doi.org/10.12958/3083-7030-2025-2-85-98>**Дробишева Ольга Андріївна,**

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії та археології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Лубни, Україна.

olga3405@ukr.net<https://orcid.org/0000-0002-0289-5317>

БАЛКАНСЬКІ ВІЙНИ 1912–1913 РР. В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІБЕРАЛЬНОЇ ПРЕСИ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «РАДА»)

В умовах сучасних воєнних конфліктів і криз системи міжнародної безпеки особливої актуальності набуває аналіз того, як війни інтерпретуються в публічному просторі та осмислюються через пресу. Показовим у цьому сенсі є досвід Балканських війн 1912–1913 рр. як одного з перших масштабних європейських конфліктів ХХ ст., який супроводжувався інтенсивним медійним висвітленням. Матеріали української ліберальної преси того періоду, передусім київської щоденної газети «Рада», дають змогу простежити, які смислові та оціночні рамки пропонувалися українському читачеві для пояснення причин, перебігу й наслідків війни в умовах імперського інформаційного простору. Аналіз цих публікацій дає можливість дослідити ранні форми публічної рефлексії міжнародних конфліктів та специфіку формування політичних інтерпретацій війни в українському ліберальному середовищі.

В українській історіографії події Балканських війн 1912–1913 рр. традиційно розглядалися насамперед у межах історії міжнародних відносин і європейської дипломатії або в контексті так званого «Східного питання» – комплексу суперечностей, пов'язаних із занепадом Османської імперії, активізацією національно-визвольних рухів і суперництвом великих європейських держав за вплив у регіоні (Ваколюк, 2006; Копилов, Заводовський, 2003, 2005; Сухушина, 2014). У межах цього підходу увага приділялася військово-політичним аспектам конфлікту, дипломатичним комбінаціям та ролі великих держав. Значно меншою мірою в науковій літературі представлений аналіз медійного виміру Балканських війн. Наявні дослідження, присвячені проблемам преси, зазвичай або не зосереджуються безпосередньо на висвітленні перебігу воєнних дій 1912–1913 рр. (Чернік, 2013), або ґрунтуються на матеріалах російської та української російськомовної періодики (Затовський, 2018, 2019; Чернік, 2011). У таких працях переважає аналіз імперських дискурсів, тоді як специфіка україномовної ліберальної преси залишається на периферії дослідницької уваги. Що стосується української ліберальної преси початку ХХ ст., зокрема газети «Рада», то більшість досліджень зосереджується на висвітленні на її сторінках української національної проблематики або загальноімперських суспільно-політичних процесів (Кобинець, 2005; Заводовський, 2008). Міжнародні сюжети, у тому числі балканська тематика, розглядалися побіжно й рідко ставали предметом окремого аналізу. Отже, попри наявність наукових праць, що торкаються Балканських війн у різних контекстах, українська ліберальна преса Наддніпрянської України залишається недостатньо залученою як джерело для дослідження інтерпретацій цих подій, що й визначає наукову нішу цієї розвідки.

Метою статті є аналіз способів інтерпретації Балканських війн 1912–1913 рр. в українській ліберальній пресі на матеріалах газети «Рада». Ця газета розглядається як репрезентативний

приклад української ліберальної преси початку XX ст., що дозволяє простежити характерні для цього сегмента особливості висвітлення Балканських воєн.

Балканські війни 1912–1913 рр. посіли важливе місце в європейській політичній історії початку XX ст., ставши одним із ключових чинників дестабілізації міжнародних відносин напередодні Першої світової війни. Після проголошення незалежності Болгарії у 1908 р. загострення територіальних суперечностей між балканськими державами поєдналося з протистоянням великих європейських сил – передусім Австро-Угорської та Російської імперій. Утворення Балканського союзу (Болгарія, Сербія, Греція, Чорногорія) та оголошення війни Османській імперії 5 жовтня 1912 р. призвели до швидкого краху османських позицій у регіоні. Водночас відсутність узгодженого бачення територіального врегулювання, зафіксованого Лондонським миром 1913 р., спричинила розпад союзу і Другу Балканську війну в червні–серпні 1913 р., унаслідок якої Болгарія зазнала поразки від колишніх союзників за підтримки Румунії та Османської імперії. Підписання Бухарестського мирного договору остаточно закріпило зміну політичної карти Балкан, продемонструвавши при цьому крихкість досягнутого врегулювання (Славіч, 2004, с. 126–132).

Масштабність конфлікту, динаміка бойових дій і активне втручання великих держав забезпечили широке висвітлення Балканських воєн у тогочасній пресі, зокрема й українській, де центральним виданням ліберального спрямування була газета «Рада».

«Рада» – єдиний україномовний щоденний ліберальний часопис Наддніпрянської України, який поєднував громадсько-політичну, економічну й літературну проблематику. Видання виникло як наступник забороненої царською владою газети «Громадська думка» та виходило в Києві з вересня 1906 р. до липня 1914 р. Напередодні Першої світової війни кількість передплатників «Ради» перевищувала 4 тис. осіб, що засвідчувало її популярність серед української громадськості (Животко, 1999, с. 202).

Дослідник історії української преси А. Животко вважав газету «речником і дзеркалом українського життя на всіх землях. Стежила за його розвитком, формувала національну думку. Здається, ні одне питання дня не уникало її сторінок. Найменший прояв культурного чи політичного життя знаходив тут той чи інший відгук» (Животко, 1999, с. 199). Зазвичай науковці зосереджуються на аналізі висвітлення на шпальтах «Ради» саме українських чи загальноімперських подій. Разом з тим, часопис докладно висвітлював і закордонні події, чим займався один із п'яти відділів газети, який очолював М. Лозинський (Цимбалюк, 2007).

Якість і широту висвітлення міжнародної проблематики забезпечували закордонні кореспонденти, що компенсувало відсутність у редакції професійного журналістського штату. Серед інших, матеріали з балканської тематики регулярно надсилав Микола Троцький під псевдонімом М. Данько – журналіст і публіцист, член РУП–УСДРП, який у 1913 р. перебував у Австро-Угорщині (Винниченко, 1980, с. 421). Іншим активним дописувачем був письменник і перекладач Леонід Пахарецький, який публікував тексти про балканські події під псевдонімом Чулий Л. (Кобинець, 2005, с. 57). Важливе місце посідали кореспонденції української та болгарської письменниці й журналістки Лідії Шишманової-Драгоманової, яка постійно мешкала в Софії і від 1911 р. співпрацювала з «Радою» (Якімова, 2024, с. 172). Поряд із персоніфікованими матеріалами значну частину становили анонімні або редакційні тексти, а також публікації під псевдонімами, що було типовим для тогочасної преси.

Матеріали про Балканські війни розміщувалися переважно в рубриках «Політичний огляд», «На Балканах», «Вісти з Балкан», «За кордоном». Аналіз публікацій дає змогу виокремити кілька основних жанрових груп.

Найбільш систематичними були політичні огляди (Політичний огляд, 1912а, с. 2; Політичний огляд, 1912b, с. 3; Політичний огляд, 1913а, с. 3; Політичний огляд, 1913b, с. 2; Політичний огляд, 1913с, с. 2 та ін.). У них редакція формулювала узагальнені оцінки перебігу подій,

окреслювала причинно-наслідкові зв'язки між регіональними кризами й міжнародною політикою та пропонувала читачеві інтерпретаційні рамки осмислення Балканських воєн.

Важливе місце посідали хронікально-інформаційні матеріали – телеграфні повідомлення, зведення з фронтів, дипломатичні ноти, повідомлення про мобілізацію та воєнні операції із чітким зазначенням місця надходження інформації з європейських і балканських столиць та ключових центрів кризи – Белград (Сербія), Софія (Болгарія), Відень (Австро-Угорщина), Петербург (Російська імперія), Лондон (Велика Британія), Афіни і Салоніки (Греція), Бухарест (Румунія), Берлін (Німеччина), Константинополь (Османська імперія), Цетинє (Чорногорія) тощо (Вісти з Турції, 1912, с. 3; Війна, 1912, с. 3–4; Відгуки війни, 1912, с. 4; Вісти з Балкан, 1913, с. 4; На Балканах, 1913а, с. 3 та ін.). Вони забезпечували оперативне інформування читача й заразом створювали відчуття безперервної напруженості подій.

Поряд із цим у газеті регулярно з'являлися аналітичні та публіцистичні статті, які виходили за межі суто політичного коментаря і порушували гуманістичні та моральні питання війни. У таких текстах акцент робився на людських втратах, трагедії конфлікту та відповідальності політичних еліт (Чулий, 1912, с. 3; Чулий, 1913, с. 3; Що діється в Салоніках, 1913, с. 3). Так, Л. Шишманова-Драгоманова детально описувала життя поранених, роботу лікарів і сестер милосердя у болгарському лазареті, моральне виснаження суспільства, підкреслюючи розрив між масштабом людських страждань і пасивністю європейських держав (Шишманова-Драгоманова, 1912а, с. 2). Пізніше вона критикувала інформаційні кампанії про «балканські звірства» у західній пресі, наголошуючи на моральному обов'язку допомоги цивільному населенню незалежно від його національної чи конфесійної належності (Шишманова-Драгоманова, 1913а, с. 2). Загалом, автори газети звертали увагу на окремі прояви інформаційного протистояння, пов'язаного з висвітленням балканських подій (Політичний огляд, 1913d, с. 1–2; Балканські звірства, 1913, с. 3).

Окрему групу становлять просвітницькі матеріали – есеїстичні, художньо-публіцистичні та науково-популярні тексти, які були спрямовані на осмислення балканських подій у ширшому історико-культурному та світоглядному контексті. Їх об'єднувало поєднання образності й узагальненого викладу з популяризацією знань про регіон, що сприяло формуванню цілісного уявлення про Балкани та символічний вимір війни для читача (Бердяїв, 1912, с. 3; Вітрогон, 1912, с. 3; С. Г., 1912, с. 2; Черкаський, 1913, с. 2; Н. В., 1913а, с. 2).

Поєднання інформаційних, аналітичних і публіцистичних текстів давало можливість «Раді» формувати цілісне бачення Балканських воєн як значного міжнародного конфлікту початку ХХ ст. Разом із тим постає питання інтерпретації цих подій і того, які смислові акценти надавала війнам українська ліберальна преса, які аспекти висувала на передній план і в який спосіб осмислювала співвідношення локального балканського протистояння та загальноєвропейських політичних процесів.

Звернення до балканської тематики на сторінках «Раді» розпочалося задовго до безпосереднього вибуху війни, зокрема у зв'язку з албанським питанням та зростанням напруженості у відносинах між Османською імперією та балканськими державами (Примари війни, 1911, с. 3). Так, Л. Шишманова-Драгоманова описує, як масове насильство в Македонії поєднувалося з висвітленням багатотисячних протестних мітингів у Софії (Шишманова-Драгоманова, 1912b, с. 1–2). Балканська проблематика осмислювалася передусім як зона зростаючої міжнародної напруги, в якій локальні суперечності дедалі тісніше перепліталися з інтересами великих європейських держав.

У 1911 – на початку 1912 рр. публікації мали переважно характер попереджувальних оглядів і дипломатичних прогнозів. Редакція наголошувала на тому, що балканська криза є складним «вузлом» європейської політики, довкола якого концентруються дипломатичні зусилля великих держав і який у будь-який момент може перерости у ширше міжнародне

протистояння (Примари війни, 1911, с. 3; Тривога на Балканах, 1911, с. 3; На Балканах неспокійно, 1912, с. 3).

Показовою для української інтерпретаційної оптики була поява в «Раді» спеціального проблемного тексту, що прямо вписував Балканські події в ширшу рамку «Східного питання» та пояснював їхню значущість для українського читача. У статті «Східне питання й українці» провідний автор видання С. Єфремов апелював до тривалої історичної пам'яті українського суспільства про протистояння Степу і тюрксько-османському чиннику, наголошуючи, що ця тема є одним із базових мотивів українського історичного наративу (Єфремов, 1912, с. 2). Це демонструвало, що конфлікт на Балканах уявлявся не як «чужа» подія, а як елемент ширшої східноєвропейської проблематики, що резонує з українським історичним досвідом.

Варто зазначити, що в цей же час редакція газети уникала воєнної романтизації й не використовувала мобілізаційної риторики. Передвоєнна тривога в публікаціях «Раді» мала радше аналітичний, ніж емоційний характер. Балканська війна ще не була неминучою подією, але вже розглядалася як серйозне випробування існуючого міжнародного порядку.

Початок Першої Балканської війни у висвітленні «Раді» подавався як стрімкий і майже стихійний процес, що розгортався без формального оголошення. Уже перші телеграфні повідомлення фіксували одночасні бойові дії на кількох фронтах і хаотичність початкової фази конфлікту (Війна, 1912, с. 3–4).

Після безпосереднього початку воєнних дій восени 1912 р. інтенсивність висвітлення суттєво зросла. Матеріали про Балкани з'являлися майже в кожному номері «Раді», нерідко по декілька текстів в різних рубриках одного випуску (Війна, 1912, с. 3–4; Текст ноти великих держав, 1912, с. 3; В Турції, 1912, с. 4; В Греції перед війною, 1912, с. 3). Якщо в передвоєнний період домінували дипломатичні очікування і застереження, то тепер Балканська війна осмислювалася передусім як реальний воєнний конфлікт, що поєднував у собі визвольні гасла балканських народів і серйозні виклики для міжнародної політики. Водночас редакція послідовно уникала зведення війни лише до опису бойових дій, розглядаючи її також як політичний і моральний феномен.

У перших воєнних публікаціях акцент було зроблено на зламі історичної ситуації на Балканах. Війна подавалася як результат тривалого накопичення суперечностей і як наслідок нездатності Османської імперії інтегрувати національні рухи підвладних народів. У матеріалах, присвячених початку бойових дій, підкреслювалося, що виступ балканських держав є не спонтанним вибухом насильства, а логічним завершенням затяжної політичної кризи (Війна, 1912, с. 3–4). Публікації того періоду передавали атмосферу масового піднесення й ентузіазму, з якими слов'яни реагували на початок війни. Опис добровольчого руху, загальної мобілізації молоді й навіть старших поколінь формував образ війни як братерського і майже сакрального акту, що стирав соціальні й політичні розмежування. Такий пафос нагадував романтичні уявлення про визвольну боротьбу й різко контрастував із подальшими оцінками воєнних наслідків (Коло балканської війни, 1912, с. 3).

У висвітленні Першої Балканської війни українська преса зосереджувалася не лише на військово-політичних аспектах конфлікту, а й на проблемах політичного самовизначення балканських народів як однієї із ключових причин війни. Великі європейські держави, зокрема Російська імперія, розглядали Балканський союз передусім як можливий важіль тиску на Австро-Угорщину та Німеччину, а тому негативно ставилися до початку війни 1912 р., вважаючи її для себе стратегічно невигідною. У цьому контексті показовими є неоднозначність російської політики: поєднання декларованого нейтралітету та прагнення уникнути формальних зобов'язань із морально-політичною підтримкою союзників і суспільною хвилею солідарності, яку уряд попри все намагався жорстко контролювати (Ваколюк, 2006, с. 145–149, 157, 162). Прикметно, що з початком Другої Балканської війни, за спостереженням «Раді» російська

права преса швидко перейшла від слов'янофільських декларацій до відверто слов'янофобських оцінок, оголошуючи кон'юнктурність панславистської риторики (3 газет та журналів, 1913, с. 2).

У листопаді 1912 р. «Рада» фіксувала зсув у європейській громадській думці, де симпатії до балканських союзників почали поширюватися навіть у середовищах, раніше байдужих або зверхніх. При цьому автор П. Смуток підкреслював, що в Російській імперії піднесення «слав'янолюбства» супроводжувалося, серед іншого, утисками проти українського руху, що створювало контраст між деклараціями захисту слов'ян назовні й політикою обмежень усередині імперії (Смуток, 1912, с. 2).

На відміну від імперської панславистської ідеї, що конструювала образ Російської імперії як «природного покровителя» слов'янських народів, «Рада» послідовно зміщувала акцент із зовнішньої «місії визволителя» на самостійну боротьбу балканських народів за політичну суб'єктність і національне самовизначення. Л. Шишманова-Драгоманова пояснювала перемогу Болгарії навесні 1913 р. не чисельною перевагою чи випадком, а високим рівнем громадянської мотивації, загальною грамотністю, демократичною організацією війська та участю інтелігенції, що формувало образ «війська громадян» і підкреслювало моральну легітимність визвольної війни (Шишманова-Драгоманова, 1913b, с. 2).

З іншого боку, «Рада» не ідеалізувала воєнний шлях досягнення цієї мети. У публіцистичних текстах війна осмислювалася як трагедія для людини незалежно від її політичного виправдання. Наголошувалося, що «хоч зайнялися Балкани не простим, а лицарським огнем» визвольної війни, це не знімає трагізму масових людських жертв і руйнування. У публіцистиці Л. Чулого (Пахаревського) Балканська війна постає передусім як трагедія, «море немилосердно сточеної крові» (Чулий, 1912, с. 3).

Показово, що вже на початковому етапі війни «Рада» звертала увагу на її економічні наслідки, які відчувалися далеко за межами фронту. Чутки про можливе закриття Дарданеллів і воєнні ризики практично зупинили експорт зерна через чорноморські порти, спричинивши кризу на хлібних біржах. Таким чином, війна постає не лише як військове, а й як масштабне економічне потрясіння, наслідки якого торкалися й українських територій (Війна і кризіс нашого експорту, 1912, с. 1).

Упродовж зими 1912–1913 рр. інтерпретація Першої Балканської війни у «Раді» дедалі більше зміщувалася від первинного визвольного піднесення до усвідомлення війни як закономірного результату накопичених проблем міжнародної системи. Аналізуючи розрив лондонських переговорів, М. Данько (Троцький) наголошував, що формальним приводом стала друга младотурецька революція, тоді як реальними чинниками залишалися виснаження воюючих сторін, загострення суперечностей між союзниками та втрата авторитету європейської дипломатії. Війна, за цим баченням, входила в «нову стадію», коли балканські держави дедалі активніше використовували протистояння між великими державами для звільнення від їхньої опіки, а сама Європа демонструвала неспроможність нав'язати стабільне політичне рішення (Данько, 1913a, с. 2). У підсумкових оглядових матеріалах 1912 р. підкреслювалося, що саме балканська справа стала тією «важкою і сумною спадщиною», яку рік передав наступному, залишивши Європу в стані невизначеності й постійної загрози нової війни (Політичний огляд, 1913a, с. 3).

Значущим елементом інтерпретації подій у газеті було критичне осмислення ролі європейської дипломатії. Публікації «Ради» містять критику «миролюбної» дипломатії, війна нею часто пояснюється як наслідок інертності та інтриг великих держав, які роками підтримували керований конфлікт, а тепер намагаються нав'язати статус-кво (Н. Н., 1912, с. 1–2). Конференції, ноти та арбітражні ініціативи подавалися як спроби зберегти мир і, водночас, як прояв обмеженості існуючого міжнародного механізму, неспроможного запобігти війні або швидко її завершити.

У публіцистичних текстах ця обмеженість набувала різкого звучання. Так, Л. Шишманова-Драгоманова у листі «Мораль Великих Сил» викривала вибірковість і запізнілий характер втручання європейських держав, які вдалися до демонстрації сили лише тоді, коли Чорногорія наблизилася до взяття Шкодри, тоді як раніше не скористалися дипломатичним тиском для запобігання війні. Європейська «опіка» над Албанією в такому викладі, на думку авторки, поставала як приклад подвійної моралі великих держав (Шишманова-Драгоманова, 1913с, с. 2). Так само і М. Данько (Троцький) прямо пов'язував неврегульованість спору з логікою великодержавних інтересів і вказував на дефіцит «певних основ» для розв'язання «гордієвого вузла» балканського питання. Показово, що як потенційна «основа» називався національний принцип, якому, на думку автора, європейські дипломати приділяють замало уваги (Данько, 1913b, с. 1).

Загалом же кореспонденти газети підкреслювали, що політичне врегулювання виявляється не менш складним, ніж саме ведення війни (Мирні переговори в Лондоні, 1913, с. 4). Характерним проявом дестабілізації стала ескалація болгаро-румунського конфлікту, яку «Рада» подавала вже не як локальну суперечку, а як фактор загальноєвропейської тривоги. Загострення відносин безпосередньо позначалося на біржових ринках і сприймалося дипломатією як потенційний тригер ширших міжнародних зіткнень, зважаючи на напружені австро-російські відносини. (Коло болгаро-румунського конфлікту, 1913, с. 1).

Кульмінацією кризи дипломатії стало питання про Скутарі, яке в політичних оглядах «Ради» набуває майже трагедійного звучання. Облога міста подавалася не лише як джерело міждержавної напруги між Австро-Угорщиною та Російською імперією, а й як моральний злочин європейських держав, які, заздалегідь визначивши долю Скутарі поза волею Чорногорії, не зупинили багатомісячного кровопролиття (Політичний огляд, 1913е, с. 2–3). Фінальні оцінки «Ради» пов'язували завершення боротьби за Скутарі з глибоким моральним і політичним розчаруванням, оскільки тисячі загиблих виявилися принесеними в жертву рішенням, яке наперед було зумовлене волею великих держав (Політичний огляд, 1913f, с. 2). Це символізувало кінець ілюзій щодо визвольного характеру війни та водночас передвіщало нові конфлікти, пов'язані з поділом завойованих територій і руйнуванням балканської солідарності.

Завершення війни між Балканським союзом і Османською імперією не означало встановлення стабільності в регіоні. У політичних оглядах «Ради» весни 1913 р. чітко простежується думка, що спільна боротьба з Туреччиною лише тимчасово приглушила внутрішні суперечності між союзниками, які з новою силою вибухнули під час поділу завойованих територій. Питання Салонік, Македонії та статусу Албанії перетворили недавніх союзників на конкурентів, а солідарність, здобуту «кров'ю», було зруйновано амбіціями переможців і втручанням великих держав (Політичний огляд, 1913g, с. 1). Підписання мирного договору в Лондоні в травні 1913 р. у висвітленні «Ради» постає не як наслідок вільної згоди сторін, а як результат жорсткого дипломатичного тиску з боку великих держав (Мир на Балканах?, 1913, с. 2).

Події, пов'язані з Другою Балканською війною між колишніми учасниками Балканського союзу, спричинили якісну зміну інтерпретаційної рамки у публікаціях газети «Рада». Якщо на попередньому етапі війна ще зберігала характер визвольної боротьби, то тепер увага редакції дедалі виразніше зосереджувалася на руйнуванні ідеї солідарної боротьби та морально-політичній кризі, що охопила Балкани.

У матеріалах, присвячених сербсько-болгарському протистоянню, міжсоюзницька війна постала як конфлікт, що заперечував первинний сенс боротьби з Османською імперією. Він трактувався як моральна та політична аномалія, спричинена македонським питанням і зовнішнім дипломатичним тиском, що призвело до руйнування ідеї слов'янської солідарності (Шишманова-Драгоманова, 1913d, с. 3). Підкреслювалося, що війна між учорашніми союзниками має характер братовбивства, оскільки народи, які ще недавно виступали під гаслами визво-

лення, тепер спрямовують зброю один проти одного (Чулий, 1913, с. 3). Цікаво, що у статті «Проф. Л. Нідерле про сербсько-болгарські суперечки», полеміка між академічними інституціями подається як симптом того, що сторони намагаються легітимізувати територіальні вимоги наукою. Л. Нідерле визнає складність етнографічної картини та критикує тенденційне «підганяння» висновків під державний інтерес, фактично розводячи мовно-етнографічні аргументи і державно-політичні мотиви. Тож у «Раді» війна між союзниками осмислювалася не лише як моральна катастрофа, а й як криза легітимації, коли наука ставала частиною інформаційної та дипломатичної боротьби. (Н. В., 1913b, с. 1–2).

Характерною рисою цього етапу стало різке зниження патетики визвольної риторики. Якщо в 1912 р. війна ще могла осмислюватися як історична необхідність, то в 1913 р. вона дедалі частіше подавалася як приклад політичної короткозорості й небезпечних амбіцій. Балканські держави поставали не лише як жертви імперського панування, а і як активні учасники нового кола насильства, відповідальні за поглиблення нестабільності в регіоні.

Натомість міжсоюзницька війна розглядалася як подія, що вийшла за межі Балканського півострову. У політичних оглядах наголошувалося, що сербсько-болгарський конфлікт посилює напруженість між великими державами, передусім між Австро-Угорщиною і Російською імперією, і може стати чинником ширшої міжнародної ескалації (Політичний огляд, 1913h, с. 2). Балкани в цьому контексті знову поставали як регіон, де локальні проблеми здатні швидко набутися загальноєвропейського значення.

Загалом Друга Балканська війна 1913 р. у публікаціях газети «Рада» осмислювалася як кульмінація кризових процесів, започаткованих ще до початку Балканських воєн. Вона засвідчила обмеженість визвольної риторики в умовах зіткнення національних інтересів і продемонструвала, що військове вирішення проблем не гарантує ані політичної стабільності, ані моральної легітимності. У цій інтерпретації Балкани постали як простір, де визвольний потенціал війни швидко поступився місцем новому колу конфліктів.

У оглядах газети «Рада» влітку 1913 р. балканську кризу прямо трактовано як тест на дієздатність європейської дипломатії та як чинник, здатний «перерости» у загальноєвропейські непорозуміння (На Балканах, 1913b, с. 1; К-ий, 1913, с. 2). Балканські держави постали не ізольованими акторами, а учасниками складної системи міждержавних відносин, у межах якої вирішальну роль відігравали позиції Російської імперії, Австро-Угорщини, Німеччини та Антанти. При цьому сербсько-болгарське зіткнення 1913 р. розглядалося редакцією як чинник, що провокує «новий австро-російський конфлікт, а через нього й конфлікт між двома групами великих європейських держав» (Політичний огляд, 1913i, с. 2; Данько, 1913c, с. 1–2).

Загалом, попри завершення Балканських воєн, «Рада» не розглядала мирні угоди як остаточне розв'язання кризи, наголошуючи на крихкості післявоєнного порядку. У матеріалах другої половини 1913 р. Балкани постають як простір «недоробленого миру», де рішення Лондонської та Бухарестської конференцій швидко піддаються новим суперечностям, а дипломатичні конструкції «руйнуються життям» (Становище на Балканах, 1913, с. 3; К., 1913, с. 1–2). Повоєнні огляди послідовно вписували балканський сюжет у загальноєвропейський контекст, пов'язуючи його з гонкою озброєнь і руйнуванням європейського політичного порядку, нездатного забезпечити тривалий мир (Лагідні балачки і дійсність, 1913, с. 1). У цій перспективі балканська післявоєнна нестабільність осмислювалася редакцією як симптом глибшої дисгармонії міжнародної системи, що свідчив про наближення загальноєвропейського воєнного зіткнення.

Таким чином, аналіз публікацій газети «Рада», присвячених Балканським війнам 1912–1913 рр., засвідчив, що ці події посідали помітне місце в тематичному полі української ліберальної преси й осмислювалися не лише як перебіг воєнних дій, а як складний міжнародно-політичний та моральний феномен. Публікації газети, присвячені перебігу Балканських

воєн 1912–1913 рр., утворили стійкий і тематично цілісний корпус матеріалів, що відзначався регулярністю появи і жанровою різноманітністю, що дозволяє простежити не лише динаміку інформування, а й специфіку інтерпретації конфлікту українською ліберальною пресою.

У публікаціях передвоєнного та початкового воєнного періоду Балканські війни інтерпретувалися передусім у межах визвольної рамки як закономірний результат тривалого національного й політичного гніту та прояв права балканських народів на самовизначення. Разом із тим, уже на цьому етапі газета не обмежувалася романтизованим образом війни, постійно поєднуючи визвольні мотиви з критикою великих держав і сумнівами щодо здатності європейської дипломатії забезпечити справедливе врегулювання конфлікту. Втім, у міру розвитку воєнних подій інтерпретаційна оптика «Ради» зазнавала помітної трансформації. Війна дедалі частіше постає як трагедія для людини і суспільства, що супроводжується масовими втратами, моральним виснаженням і економічними потрясіннями. У цьому контексті особливого значення набували публіцистичні тексти, які наголошували на гуманістичному вимірі конфлікту.

Події Другої Балканської війни 1913 р. зумовили радикальну зміну інтерпретаційної рамки. Конфлікт між колишніми союзниками осмислювався як крах ідеї слов'янської солідарності й викриття обмеженості визвольної риторики в умовах зіткнення національних інтересів. У публікаціях цього періоду війна все чіткіше трактувалася як моральна й політична криза, а Балкани – як простір нестабільності, де військове вирішення проблем не гарантує ані справедливого миру, ані політичної рівноваги.

Загалом українська ліберальна преса на прикладі газети «Рада» пропонувала читачеві багаторівневу інтерпретацію Балканських війн, у якій поєднувалися визвольні, гуманістичні, дипломатичні та критично-аналітичні смисли. Таке осмислення конфлікту сприяло формуванню уявлення про Балкани не як периферію європейської політики, а як один із ключових регіонів, здатних впливати на загальноєвропейський порядок. Водночас Балканські війни ставали для українського інтелектуального середовища інструментом рефлексії над проблемами міжнаціональних відносин, імперської політики і майбутнього Європи в умовах кризи міжнародної системи. Перспективи подальших досліджень пов'язані з порівняльним аналізом інтерпретацій Балканських війн у різних сегментах української преси початку ХХ ст., що дозволить точніше окреслити специфіку українського дискурсу в імперському інформаційному просторі.

Список використаної літератури

1. Ваколюк Т. О. Балканська політика Росії 1908–1913 рр. : дис... канд. іст. наук : 07.00.02. К., 2006. 190 с.
2. Копилов А. О., Заводовський А. А. Вплив визвольної боротьби балканських слов'ян на трансформацію слов'янської ідеї в суспільно-політичні думки України другої половини ХІХ ст. Український історичний журнал. 2003. № 2. С. 56–66; 2005. № 1. С. 148–164.
3. Сухушина О. В. Друга Балканська війна 1913 р.: ціна амбіцій і стратегічних розрахунків. Вісник Черкаського університету. Сер. Історичні науки. 2014. № 35. С. 21–29.
4. Чернік С. Д. Політична криза в Сербії 90-х рр. ХІХ ст. у висвітленні газетної періодики України. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2013. Вип. 35. С. 333–337.
5. Затовський Б. О. Внутрішнє становище та політичне життя в Болгарії на передодні та під час Балканських війн 1912–1913 рр. у висвітленні російських часописів («Русское богатство» та «Русская мысль» 1911–1914 рр.). Одеська болгаристика. 2018. № 15–16. С. 21–31.
6. Затовський Б. Релігійне життя в Греції в роки Балканських війн 1912–1913 рр. у висвітленні Російської центральної церковної періодики (1912–1914 рр.). Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. 2019. Вип. 40. С. 95–106.

7. Чернік С. Д. Періодичні видання України як джерело дослідження політичної історії Сербії 1878–1918 рр. Історичний архів. 2011. Вип. 7. С. 158–162.
8. Кобинець А. В. «Громадська думка» / «Рада» (1905–1914 рр.) – перша щоденна українськомовна газета Наддніпрянської України: утвердження національної ідеї : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. К., 2005. 222 с.
9. Заводовський А. А. Українське питання у дзеркалі преси вітчизняної соціал-демократії (кінець XIX – початок XX ст.). Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький, 2008. 152 с.
10. Єлавіч Б. Історія Балкан. XX століття. К. : Свенас, 2004. 600 с.
11. Животко А. П. Історія української преси. Київ : Наша культура і наука, 1999. 360 с.
12. Цимбалюк М. І. Газета «Рада»: її місце і роль в українському національно-визвольному русі початку XX ст. Наукові записки Інституту журналістики. К., 2007. Т. 26. С. 7–11. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2211>
13. Винниченко В. Щоденник. Едмонтон-Нью-Йорк : Вид. Канадського ін-ту Українських Студій, 1980. Т. 1: 1911–1920. 500 с.
14. Якімова А. Публіцистика Лідії Шишманової-Драгоманової в українській та емігрантській періодиці. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2024. Вип. 54–55. С. 171–176.
15. Політичний огляд. Рада. 1912а. № 195. 26 серпня. С. 2.
16. Політичний огляд. Рада. 1912b. № 246. 28 жовтня. С. 3.
17. Політичний огляд 1912 року. Рада. 1913а. № 1. 1 січня. С. 3.
18. Політичний огляд. Рада. 1913b. № 109. 12 травня. С. 2.
19. Політичний огляд. Рада. 1913с. № 137. 16 червня. С. 2.
20. Вісти з Турції. Рада. 1912. № 220. 27 вересня. С. 3.
21. Війна. Останні вісти з Балкану. Рада. 1912. № 224. 3 жовтня. С. 3–4.
22. Відгуки війни. Рада. 1912. № 272. 28 листопада. С. 4.
23. Вісти з Балкан. Рада. 1913. № 4. 5 січня. С. 4.
24. На Балканах. Рада. 1913а. № 136. 15 червня. С. 3.
25. Чулий Л. Море крові. Рада. 1912. № 225. 4 жовтня. С. 3.
26. Чулий Л. На Балканах. Рада. 1913. № 134. 13 червня. С. 3.
27. Що діється в Салоніках. Рада. 1913. № 148. 29 червня. С. 3.
28. Шишманова-Драгоманова Л. В болгарському лазареті. Рада. 1912а. № 251. 2 листопада. С. 2.
29. Шишманова-Драгоманова Л. Два документи (Лист з Софії). Рада. 1913а. № 50. 1 березня. С. 2.
30. Політичний огляд. Рада. 1913d. № 23. 27 січня. С. 1–2.
31. Балканські звірства. Рада. 1913. № 172. 28 липня. С. 3.
32. Бердяїв С. Чорногорія (Нарис). Рада. 1912. № 222. 29 вересня. С. 3.
33. Вітрогон. Балканський ребус. Рада. 1912. № 225. 4 жовтня. С. 3.
34. С. Г. Сучасна Болгарія. Рада. 1912. № 261. 14 листопада. С. 2.
35. Черкаський М. Іслам і Туреччина. Рада. 1913. № 4. 5 січня. С. 2.
36. Н. В. Балканський півострів з погляду етнографії. Рада. 1913а. № 15. 18 січня. С. 2.
37. Примари війни. Рада. 1911. № 138. 19 червня. С. 3.
38. Шишманова-Драгоманова Л. Лист з Болгарії. Рада. 1912b. № 185. 14 серпня. С. 1–2.
39. Тривога на Балканах. Рада. 1911. № 143. 25 червня. С. 3.
40. На Балканах неспокійно. Рада. 1912. № 72. 29 березня. С. 3.
41. Єфремов С. Східне питання й українці. Рада. 1912. № 217. 23 вересня. С. 2.
42. Текст ноти великих держав. Рада. 1912. № 224. 3 жовтня. С. 3.
43. В Турції. Рада. 1912. № 224. 3 жовтня. С. 4.

44. В Греції перед війною. Рада. 1912. № 224. 3 жовтня. С. 3.
45. Коло балканської війни. Рада. 1912. № 225. 4 жовтня. С. 3.
46. З газет та журналів. Рада. 1913. № 151. 3 липня. С. 2.
47. Смуток П. З біжучих вражінь. Рада. 1912. № 256. 8 листопада. С. 2.
48. Шишманова-Драгоманова Л. Причини перемоги болгарів (Лист з Софії). Рада. 1913b. № 87. 14 квітня. С. 3.
49. Війна і кризіс нашого експорту. Рада. 1912. № 225. 4 жовтня. С. 1.
50. Данько М. Нова стадія (Лист з Відня). Рада. 1913a. № 24. 29 січня. С. 2.
51. Н. Н. Status quo. Рада. 1912. № 241. 23 жовтня. С. 1–2.
52. Шишманова-Драгоманова Л. Мораль Великих Сил (Лист з Болгарії). Рада. 1913c. № 76. 2 квітня. С. 2.
53. Данько М. Австрія і румунсько-болгарський конфлікт. Рада. 1913b. № 8. 10 січня. С. 1.
54. Мирні переговори в Лондоні. Рада. 1913. № 2. 3 січня. С. 4.
55. Коло болгаро-румунського конфлікту. Рада. 1913. № 31. 7 лютого. С. 1.
56. Політичний огляд. Рада. 1913e. № 52. 3 березня. С. 2–3.
57. Політичний огляд. Рада. 1913f. № 75. 31 березня. С. 2.
58. Політичний огляд. Рада. 1913g. № 81. 7 квітня. С. 1.
59. Мир на Балканах? Рада. 1913. № 115. 19 травня. С. 2.
60. Шишманова-Драгоманова Л. Сербсько-болгарські відносини (Лист з Болгарії). Рада. 1913d. № 114. 18 травня. С. 3–4.
61. Н. В. Проф. Л. Нідерле про сербсько-болгарські суперечки. Рада. 1913b. № 151. 3 липня. С. 1–2.
62. Політичний огляд. Рада. 1913h. № 126. 2 червня. С. 2.
63. На Балканах. Рада. 1913b. № 159. 12 липня. С. 1.
64. К-ий. Третя війна на Балканах. Рада. 1913. № 161. 14 липня. С. 2.
65. Політичний огляд. Рада. 1913i. № 131. 6 червня. С. 2.
66. Данько М. Австрія і балканські події. Рада. 1913c. № 146. 27 червня. С. 1–2.
67. Становище на Балканах. Рада. 1913. № 190. 21 серпня. С. 3.
68. К. Новий неспокій на Балканах. Рада. 1913. № 212. 17 вересня. С. 1–2.
69. Лагідні балачки і дійсність. Рада. 1913. № 255. 7 листопада. С. 1.

References

1. Vakoliuk, T. O. (2006). *Balkanska polityka Rosii 1908–1913 rr.* [Balkan policy of Russia, 1908–1913]. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
2. Kopylov, A. O., & Zavodovskiy, A. A. (2003; 2005). *Vplyv vyzvolnoi borotby balkanskykh slovia na transformatsiiu slovianskoi idei v suspilno-politychnii dumtsi Ukrainy druhoi polovyny XIX st.* [The influence of the liberation struggle of the Balkan Slavs on the transformation of the Slavic idea in the socio-political thought of Ukraine in the second half of the nineteenth century]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, (2), 56–66; (1), 148–164 [in Ukrainian].
3. Sukhushyna, O. V. (2014). *Druha Balkanska viina 1913 r.: tsina ambitsii i stratehichnykh rozrakhunkiv* [The Second Balkan War of 1913: The price of ambitions and strategic calculations]. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia: Istorychni nauky – Bulletin of Cherkasy University. Historical Sciences Series, (35), 21–29 [in Ukrainian].
4. Chernik, S. D. (2013). *Politychna kryza v Serbii 90-kh rr. XIX st. u vysvitlenni hazetnoi periodyky Ukrainy* [The political crisis in Serbia in the 1890s as reflected in Ukrainian newspaper periodicals]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Scholarly Works of the Faculty of History of Zaporizhzhia National University*, (35), 333–337 [in Ukrainian].

5. Zatovskyi, B. O. (2018). Vnutrishnie stanovyshe ta politychne zhyttia v Bolharii naperedodni ta pid chas Balkanskykh viin 1912–1913 rr. u vysvitleni rosiiskykh chasopysiv («Russkoe bogatstvo» ta «Russkaia mysl» 1911–1914 rr.) [Internal situation and political life in Bulgaria on the eve of and during the Balkan Wars of 1912–1913 as reflected in Russian periodicals («Russkoe bogatstvo» and «Russkaia mysl», 1911–1914)]. Odeska bolharystyka – Odesa Bulgaristica, (15–16), 21–31 [in Ukrainian].
6. Zatovskyi, B. (2019). Relihiine zhyttia v Hretsii v roky Balkanskykh viin 1912–1913 rr. u vysvitleni Rosiiskoi tsentralnoi tserkovnoi periodyky (1912–1914 rr.) [Religious life in Greece during the Balkan Wars of 1912–1913 as reflected in Russian central church periodicals (1912–1914)]. Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of Izmail State University of Humanities, (40), 95–106 [in Ukrainian].
7. Chernik, S. D. (2011). Periodychni vydannia Ukrainy yak dzherelo doslidzhennia politychnoi istorii Serbii 1878–1918 rr. [Ukrainian periodicals as a source for studying the political history of Serbia, 1878–1918]. Istorychnyi arkhiv – Historical Archive, (7), 158–162 [in Ukrainian].
8. Kobynets, A. V. (2005). «Hromadska dumka» / «Rada» (1905–1914 rr.) – persha shchodenna ukrainskomovna hazeta Naddniprianskoi Ukrainy: utverdzhenia natsionalnoi idei [«Hromadska Dumka» / «Rada» (1905–1914) as the first Ukrainian-language daily newspaper of Dnieper Ukraine: The establishment of the national idea]. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
9. Zavodovskyi, A. A. (2008). Ukrainske pytannia u dzerkali presy vitchyznianoï sotsial-demokratii (kinets XIX – pochatok XX st.) [The Ukrainian question in the mirror of the press of domestic social democracy (late nineteenth – early twentieth centuries)]. Kamianets-Podilskyi: PP Buinytskyi [in Ukrainian].
10. Jelavich, B. (2004). Istorii Balkan. XX stolittia [History of the Balkans. Twentieth century]. Kyiv: Sventas [in Ukrainian].
11. Zhyvotko, A. P. (1999). Istorii ukrainskoi presy [History of the Ukrainian press]. Kyiv: Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
12. Tsymbaliuk, M. I. (2007). Hazeta «Rada»: yii mistse i rol v ukrainskomu natsionalno-vyzvolnomu rusi pochatku XX st. [The newspaper «Rada»: Its place and role in the Ukrainian national liberation movement of the early twentieth century]. Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky – Scientific Notes of the Institute of Journalism, (26), 7–11. Retrieved from <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2211> [in Ukrainian].
13. Vynnychenko, V. (1980). Shchodennyk [Diary]. (Vol. 1: 1911–1920). Edmonton–New York: Vydavnytstvo Kanadskoho instytutu ukrainskykh studii [in Ukrainian].
14. Yakimova, A. (2024). Publitsystyka Lidii Shyshmanovoi-Drahomanovoi v ukrainskii ta emigrantskii periodytsi [Journalistic writings of Lidiia Shyshmanova-Drahomanova in Ukrainian and émigré periodicals]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Zhurnalistyka – Bulletin of Lviv University. Journalism Series, (54–55), 171–176 [in Ukrainian].
15. Politychnyi ohliad [Political review]. (1912a, August 26). Rada, p. 2 [in Ukrainian].
16. Politychnyi ohliad [Political review]. (1912b, October 28). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
17. Politychnyi ohliad 1912 roku [Political review of 1912]. (1913a, January 1). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
18. Politychnyi ohliad [Political review]. (1913b, May 12). Rada, p. 2 [in Ukrainian].
19. Politychnyi ohliad [Political review]. (1913c, June 16). Rada, p. 2 [in Ukrainian].
20. Visty z Turechchyny [News from Turkey]. (1912, September 27). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
21. Viina. Ostanni visti z Balkanu [War. Latest news from the Balkans]. (1912, October 3). Rada, pp. 3–4 [in Ukrainian].
22. Vidhuky viiny [Echoes of the war]. (1912, November 28). Rada, p. 4 [in Ukrainian].
23. Visty z Balkan [News from the Balkans]. (1913, January 5). Rada, p. 4 [in Ukrainian].

24. Na Balkanakh [In the Balkans]. (1913a, June 15). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
25. Chulyi, L. (1912, October 4). More krovy [Sea of blood]. Rada, p. 3 [in Ukrainian].
26. Chulyi, L. (1913, June 13). Na Balkanakh [In the Balkans]. Rada, p. 3 [in Ukrainian].
27. Shcho diietsia v Salonikakh [What is happening in Thessaloniki]. (1913, June 29). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
28. Shyshmanova-Drahomanova, L. (1912a, November 2). V bolharskomu lazareti [In a Bulgarian military hospital]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
29. Shyshmanova-Drahomanova, L. (1913a, March 1). Dva dokumenty (Lyst z Sofii) [Two documents (Letter from Sofia)]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
30. Politychnyi ohliad [Political review]. (1913d, January 27). Rada, pp. 1–2 [in Ukrainian].
31. Balkanski zvirstva [Balkan atrocities]. (1913, July 28). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
32. Berdiaiv, S. (1912, September 29). Chornohoriia (Narys) [Montenegro (Essay)]. Rada, p. 3 [in Ukrainian].
33. Vitrohon. Balkanskyi rebus [Windbreaker. The Balkan riddle]. (1912, October 4). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
34. S.H. (1912, November 14). Suchasna Bolhariia [Contemporary Bulgaria]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
35. Cherkaskyi, M. (1913, January 5). Islam i Turechchyna [Islam and Turkey]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
36. N. V. (1913, January 18). Balkanskyi pivostriiv z pohliadu etnografii [The Balkan Peninsula from the ethnographic perspective]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
37. Prymary viiny [Phantoms of war]. (1911, June 19). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
38. Shyshmanova-Drahomanova, L. (1912b, August 14). Lyst z Bolharii [Letter from Bulgaria]. Rada, pp. 1–2 [in Ukrainian].
39. Tryvoha na Balkanakh [Alarm in the Balkans]. (1911, June 25). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
40. Na Balkanakh nespokiino [Unrest in the Balkans]. (1912, March 29). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
41. Yefremov, S. (1912, September 23). Skhidne pytannia y ukraintsi [The Eastern Question and Ukrainians]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
42. Tekst noty velykykh derzhav [Text of the note of the Great Powers]. (1912, October 3). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
43. V Turechchyni [In Turkey]. (1912, October 3). Rada, p. 4 [in Ukrainian].
44. V Hretsii pered viinoiu [In Greece on the eve of the war]. (1912, October 3). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
45. Kolo balkanskoi viiny [Around the Balkan war]. (1912, October 4). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
46. Z hazet ta zhurnaliv [From newspapers and journals]. (1913, July 3). Rada, p. 2 [in Ukrainian].
47. Smutok, P. (1912, November 8). Z bizhuchykh vrazhin [From passing impressions]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
48. Shyshmanova-Drahomanova, L. (1913b, April 14). Prychyny peremohy bolhariv (Lyst z Sofii) [Reasons for the Bulgarian victory (Letter from Sofia)]. Rada, p. 3 [in Ukrainian].
49. Viina i krizis nashoho eksportu [War and the crisis of our exports]. (1912, October 4). Rada, p. 1 [in Ukrainian].
50. Danko, M. (1913a, January 29). Nova stadiia (Lyst z Vidnia) [A new stage (Letter from Vienna)]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
51. N. N. (1912, October 23). Status quo. Rada, pp. 1–2 [in Ukrainian].
52. Shyshmanova-Drahomanova, L. (1913c, April 2). Moral Velykykh Syl (Lyst z Bolharii) [The morality of the Great Powers (Letter from Bulgaria)]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
53. Danko, M. (1913b, January 10). Avstriia i rumynsko-bolharskyi konflikt [Austria and the Romanian–Bulgarian conflict]. Rada, p. 1 [in Ukrainian].

54. Myrni perehovory v Londoni [Peace negotiations in London]. (1913, January 3). Rada, p. 4 [in Ukrainian].
55. Kolo bolharo-rumynskoho konfliktu [Around the Bulgarian-Romanian conflict]. (1913, February 7). Rada, p. 1 [in Ukrainian].
56. Politychnyi ohliad [Political review]. (1913e, March 3). Rada, pp. 2–3 [in Ukrainian].
57. Politychnyi ohliad [Political review]. (1913f, March 31). Rada, p. 2 [in Ukrainian].
58. Politychnyi ohliad [Political review]. (1913g, April 7). Rada, p. 1 [in Ukrainian].
59. Myr na Balkanakh? [Peace in the Balkans?]. (1913, May 19). Rada, p. 2 [in Ukrainian].
60. Shyshmanova-Drahomanova, L. (1913d, May 18). Serbo-bolharski vidnosyny (Lyst z Bolharii) [Serbo-Bulgarian relations (Letter from Bulgaria)]. Rada, pp. 3–4 [in Ukrainian].
61. N. V. (1913, July 3). Prof. L. Niderle pro serbsko-bolharski superechky [Prof. L. Niederle on Serbo-Bulgarian disputes]. Rada, pp. 1–2 [in Ukrainian].
62. Politychnyi ohliad [Political review]. (1913h, June 2). Rada, p. 2 [in Ukrainian].
63. Na Balkanakh [In the Balkans]. (1913b, July 12). Rada, p. 1 [in Ukrainian].
64. K-yi. (1913, July 14). Tretia viina na Balkanakh [The third war in the Balkans]. Rada, p. 2 [in Ukrainian].
65. Politychnyi ohliad [Political review]. (1913i, June 6). Rada, p. 2 [in Ukrainian].
66. Danko, M. (1913c, June 27). Avstriia i balkanski podii [Austria and the Balkan events]. Rada, pp. 1–2 [in Ukrainian].
67. Stanovyshche na Balkanakh [The situation in the Balkans]. (1913, August 21). Rada, p. 3 [in Ukrainian].
68. K. (1913, September 17). Novyi nespokii na Balkanakh [New unrest in the Balkans]. Rada, pp. 1–2 [in Ukrainian].
69. Lahidni balachky i diisnist [Gentle talk and reality]. (1913, November 7). Rada, p. 1 [in Ukrainian].

Дробишева О. А. Балканські війни 1912–1913 рр. в інтерпретації української ліберальної преси (на матеріалах газети «Рада»)

У статті проаналізовано способи висвітлення та інтерпретації Балканських війн 1912–1913 рр. в українській ліберальній пресі на матеріалах київської щоденної газети «Рада». Показано, що видання створило тематично цілісний і регулярний корпус публікацій, у якому поєднувалися інформаційні повідомлення (телеграфні зведення, дипломатичні ноти, хроніка бойових дій із фіксацією географії джерел), редакційні політичні огляди, аналітично-публіцистичні тексти та просвітницькі матеріали науково-популярного характеру.

Доведено, що в передвоєнний період балканська криза трактувалася як зона зростаючої міжнародної нестабільності та обмежених можливостей дипломатичного врегулювання, а після початку війни – як поєднання визвольного конфлікту проти імперського панування і ширшої європейської кризи. З'ясовано, що «Рада» наголошувала на політичній суб'єктності «малих народів» та принципі національного самовизначення, водночас уникаючи романтизації війни й підкреслюючи її гуманістичні та моральні наслідки.

Простежено еволюцію інтерпретаційної рамки від первинного сприйняття Першої Балканської війни як історично зумовленого зламу та «випробування» міжнародного порядку до осмислення Другої Балканської війни як руйнування солідарності, кризи легітимації та чинника подальшої дестабілізації Європи. Зроблено висновок, що публікації «Ради» формували уявлення про Балканські війни як суперечливий міжнародний конфлікт, у якому поєднувалися національно-визвольні прагнення, великодержавні інтереси та моральні виклики війни, що сприяло формуванню української публічної рефлексії міжнародних криз.

Ключові слова: Балканські війни 1912–1913 рр., українська ліберальна преса, газета «Рада», міжнародні відносини, Центрально-Східна Європа.

Drobysheva O. A. The Balkan Wars of 1912–1913 in the interpretation of the Ukrainian liberal press (based on materials from the newspaper “Rada”)

The article analyzes the ways in which the Balkan Wars of 1912–1913 were covered and interpreted in the Ukrainian liberal press, drawing on materials from the Kyiv daily newspaper Rada. It shows that the newspaper produced a thematically coherent and regular body of publications combining news reports (telegraphic dispatches, diplomatic notes, and chronicles of military operations with explicit attribution to the geographical origin of sources), editorial political commentaries, analytical and journalistic pieces, and popular-educational materials of a scholarly-popular character.

It is demonstrated that in the prewar period the Balkan crisis was framed as an area of mounting international instability and limited opportunities for diplomatic settlement, while after the outbreak of hostilities it was presented as a combination of a liberation struggle against imperial domination and a broader European international crisis. The study finds that Rada emphasized the political agency of “small nations” and the principle of national self-determination, while avoiding romanticization of war and highlighting its humanitarian and moral consequences.

The article traces the evolution of the interpretive framework from the initial perception of the First Balkan War as a historically conditioned turning point and a “test” of the international order to an understanding of the Second Balkan War as the collapse of solidarity, a crisis of legitimacy, and a factor in Europe’s further destabilization. It is concluded that Rada’s publications shaped an understanding of the Balkan Wars as a contradictory international conflict in which national-liberation aspirations, great-power interests, and the moral challenges of war intersected, thereby contributing to the formation of Ukrainian public reflection on international crises.

Key words: Balkan Wars of 1912–1913, Ukrainian liberal press, Rada newspaper, international relations, Central and Eastern Europe.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції: 11.11.2025 р.

Прийнято до друку: 23.12.2025 р.

Опубліковано: 29.12.2025 р.